

УДК 69.003

Шепеленко О.В.,

д.е.н., професор, ДонНУЕТ імені М. Туган-Барановського

МЕХАНІЗМ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджується механізм діагностики фінансового стану підприємства. Обґрунтовано пропозиції щодо сутності та змісту цього механізму, його елементів, інструментів та методів. Виділені основні етапи проведення діагностики фінансового стану підприємства.

Ключові слова: діагностика, фінансовий стан, підприємство

ВСТУП

За останні роки в Україні відбуваються суттєві економічні, політичні та соціальні перетворення, що обумовлені процесами побудови ринкової економіки розвиненого типу. За період, що минув від початку радикального реформування адміністративно-командної економіки, у значній мірі трансформувалися умови функціонування всіх ланок економіки, у тому числі сфера суб'єктів господарювання. Це пов'язано із процесами роздержавлення власності, корінним реформуванням процесів взаємовідносин підприємств із бюджетною системою, розвитком фінансово-банківського сектору економіки, фондового ринку, а також процесами євроінтеграції, транснаціоналізації тощо.

Водночас процеси перебудови економіки держави обумовили виникнення кризових явищ у внутрішньогосподарських процесах функціонування вітчизняних підприємств. Яскравим підтвердженням цього є ріст неплатоспроможних підприємств і підприємств, що перебувають на грані банкрутства. Збільшилася практика навмисного доведення підприємств до банкрутства з метою запобігання погашення заборгованості по податках, зборах і інших обов'язкових платежах.

За період 2007-201 рр. кількість збиткових підприємств збільшилася на 11% і досягла позначки у 44%. Така негативна тенденція спостерігається у всіх галузях економіки, особливо гостро проявляючись у промисловості. Це привело до того, що недовомобілізація ресурсів у бюджетну систему й державні фонди цільового призначення наближається до 2136 млрд. грн. і вже перевищує ВВП у 2,1 рази. У тіньовій економіці України в цей час обертається більш 47% ВВП.

Тому на сучасному етапі розвитку нашого суспільства головним завданням є формування ефективного проактивного антикризового управління підприємствами, головним елементом якого є діагностика фінансового стану підприємств, здатна забезпечити соціально-економічне відродження на основі збільшення обсягів ВВП та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Питання діагностики фінансового стану підприємств досліджували вітчизняні та російські вчені: Альтман Е.В., Беляєв С.Г., Бланк І.А., Брюховецька Н.Ю., Буляєв І.П., Градов А.П., Іонін Є.Є., Загорський В.С., Ковальов В.В., Коротков Е.М., Кузьмін О.Є., Поддєрьогін А.М., Слав'юк Р.А., Сорока Р.А., Стоянова Е.С., Терещенко О.О., Тридід О.М., Уткін Е.А., Шило А.П. і т.д. Теоретичні та методологічні аспекти антикризового управління відображено у працях таких зарубіжних вчених, як Акофф Р., Друкер П., Дюпон П., Хорн Дж., Винер Н., Каплан Р., Мескон М., Мілер Д., Нортон Д. і т.д. Позитивно оцінюючи їх суттєвий внесок у вирішення багатьох теоретичних і практичних питань антикризового управління підприємствами, слід вказати на деякі аспекти, що потребують подальшого наукового обґрунтування та розвитку. Недостатньо вирішеними залишаються питання формування ефективних механізмів діагностики фінансового стану, що враховували б вимоги ринкової економіки, етапи життєвого циклу та галузеву специфіку підприємств. У зв'язку з цим обрана тема статті є актуальною.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є узагальнення існуючих підходів щодо сутності, змісту та етапів проведення діагностики фінансового стану підприємства як засобу дослідження кризових явищ для запобігання банкрутства, розробка елементів механізму діагностики фінансового стану підприємства.

РЕЗУЛЬТАТИ

Трансформаційні процеси в національній економіці та кардинальні зміни умов господарювання на всіх рівнях значно розширили коло проблем, які є специфічними для сталого розвитку підприємств [1]. Характерною особливістю ринкової економіки є закономірність прояву цикліч-

ності економічних процесів, їх повторюваність і прояв кризових процесів, явищ, ситуацій, стану. Дослідження кризових процесів викликає необхідність вивчення прояву економічних законів та категорій ринкової економіки на кожному етапі розвитку ринкових відносин, створення та реалізації прогнозованих та аналітичних технологій і систем інформаційної підтримки прийняття рішень у системі державного управління в цілому, промисловій галузі та окремого промислового підприємства.

Трансформування системи управління промислового підприємства за ринкових умов може розглядатися як сукупність взаємопов'язаних заходів, які спрямовані на поступову зміну сутності та характеру економічних відносин, що складаються між суб'єктами й об'єктами управління у процесі господарювання. Охоплюючи внутрішні (виробничі) та зовнішні (ринкові) аспекти, комплекс заходів з трансформування управління промисловими підприємствами як суб'єктами господарювання набирає всеосяжного характеру у стратегічних перетвореннях ринкового типу [2].

Все це зумовлює запозичення та активне використання в теорії управління та практиці багатьох понять, методів економічного і фінансового аналізу. Сучасні тенденції розвитку економічного та фінансового аналізу на рівні мікроекономічних процесів (поведінка суб'єктів господарювання на галузевих ринках) припускають підвищення ролі та значення економічного діагностування і як результат — використання в економіці терміна «діагностика», методів та підходів діагностики, які дозволяють гнучко реагувати на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, активно втручатися у хід виробничих процесів і постійно змінюваних господарських ситуацій з метою ліквідації «вузьких місць», сприяти зменшенню ризику, пов'язаного з невизначеністю й вибором альтернативних рішень з управління господарськими ситуаціями.

Діагностика — це дослідницький, пошуковий, пізнавальний процес стану об'єкта, що здійснюється в часі й у просторі, щодо встановлення та дослідження причин відхилень від нормального перебігу процесів за допомогою існуючого методологічного інструментарію з метою ідентифікації диспропорцій, що сприяють прояву проблем, слабких ланок та «вузьких місць», як поточних, так й таких, що виникатимуть в майбутньому, а також їх усунення та формування рекомендацій для прийняття зважених і адекватних управлінських рішень.

Незважаючи на те, що дослідження теоретичних основ кризових явищ на підприємстві та особливостей проактивного антикризового управління дозволило ідентифікувати такі локальні кризи як криза збуту, фінансова криза, криза постачання, виробничо-технологічна криза, криза управління персоналом та організаційна криза, особливе значення у механізмі проактивного антикризового управління займає діагностика фінансового стану підприємства. Це обумовлено тим, що будь-які кризові явища, що виникають на підприємстві, так чи інакше впливають на його фінансове становище, до того ж заходи щодо запобігання або подолання кризи потребують впровадження програми фінансового оздоровлення.

На основі узагальнення існуючих підходів щодо сутності, змісту та етапів проведення діагностики фінансового стану підприємства як засобу дослідження кризових явищ з метою запобігання банкрутства дістав подальшого розвитку механізм діагностики фінансового стану підприємства (рис. 1).

На відміну від існуючих підходів запропонований механізм діагностики фінансового стану дозволяє на основі обґрунтованих інструментів, методів, етапів діагностики, запропонованих коефіцієнтів та їх нормативних значень, шляхом застосування методу вирішення багатокритеріальних задач, своєчасно передбачити кризу, запобігти їй та обирати оптимальні механізми фінансової стабілізації за критерієм їх економічної доцільності.

Дослідження кризових явищ на підприємстві потребує ретельного дослідження зовнішньої середовища його функціонування, застосування економічних законів, врахування особливостей технологічного циклу підприємства та галузевих рис. Важливою складовою прогнозування та запобігання банкрутства підприємств є проведення економічного аналізу, складовими якого є фінансовий і внутрішньогосподарський аналіз, зумовлений, насамперед, розмежуванням системи господарського обліку [3].

Вивчення існуючих тенденцій методичного забезпечення діагностики кризових явищ та застосування їх на практиці дало змогу виділити основні етапи проведення діагностики фінансового стану підприємства у рамках проактивного антикризового управління:

- визначення кола осіб, які будуть проводити діагностику, розподіл між ними функціональних обов'язків;

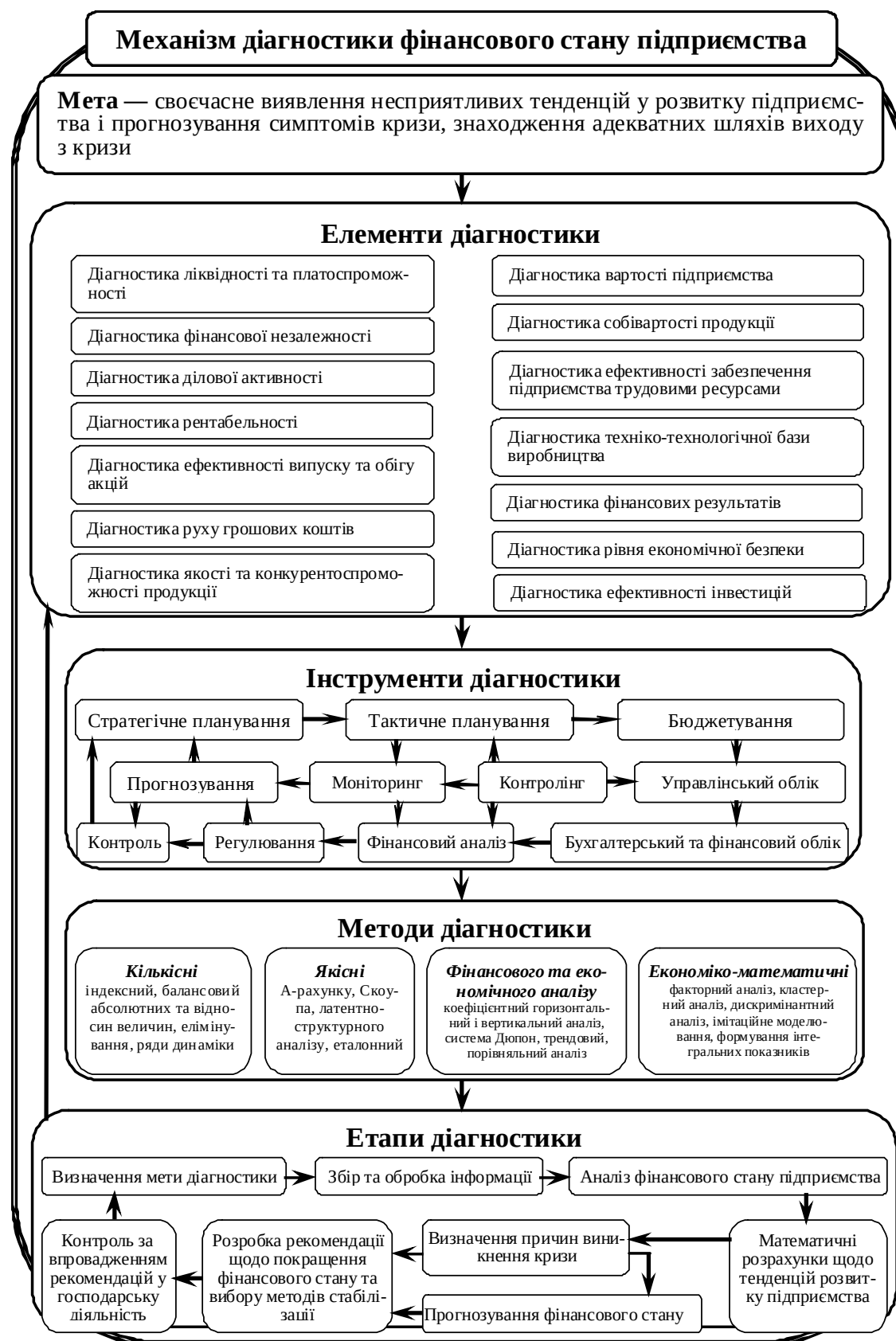

Рис. 1. Механізм діагностики фінансового стану підприємства (Складено автором)

• аналіз організаційної структури і структури управління підприємством, його внутрішньогосподарських зв'язків;

- оцінювання ресурсного потенціалу підприємства;
- створення інформаційної бази діагностики;
- вибір методів діагностики та показників аналітичних індикаторів фінансового стану;
- діагностика процесу розвитку кризи в цілому по підприємству;
- експрес-аналіз фінансового стану та загрози банкрутства;
- прогнозування, обговорення, узгодження результатів дослідження;
- оцінювання потенційних можливостей виживання підприємства;
- формування висновків та їх документальне оформлення.

В результаті проведеного дослідження доведено необхідність включення до складу елементів діагностики фінансового стану підприємства в системі проактивного антикризового управління діагностики ліквідності та платоспроможності, фінансової незалежності, ділової активності, рентабельності, руху грошових коштів, собівартості продукції, вартості підприємства, ефективності інвестицій, ефективності забезпечення підприємства трудовими ресурсами, техніко-технологічної бази виробництва, якості та конкурентоспроможності продукції, фінансових результатів, рівня економічної безпеки.

Діагностика ліквідності та платоспроможності націлена на визначення забезпеченості підприємства активами для погашення поточної або загальної заборгованості. Вона передбачає групування активів підприємства за ступенем їх ліквідності та пасивів за терміном погашення сукупних зобов'язань. Для цього слід розраховувати загальновідомі коефіцієнти абсолютної, проміжної та загальної ліквідності, платоспроможності, долю абсолютно ліквідних активів у загальній сумі поточних активів, долю дебіторської заборгованості у загальній сумі поточних активів, долю найменш ліквідних активів у загальному обсязі майна підприємства [4].

Діагностика фінансової незалежності передбачає визначення структури джерел фінансування майна підприємства з позиції їх платності та повернення. З цією метою слід розраховувати такі коефіцієнти як коефіцієнт фінансової автономії, доля власного капіталу у загальному обсязі майна підприємства, співвідношення власного та запозиченого капіталу, наявність власних обігових коштів тощо [5].

Діагностика ділової активності підприємства здійснюється з метою визначення кількості оборотів, які здійснюють сукупні активи або окремі їх елементи за рік або операційний цикл, що дозволяє їм отримувати додаткові прибутки за рахунок прискорення оборотності коштів або залучати додаткові ресурси у зв'язку із уповільненням обігу активів. З цією метою розраховують коефіцієнти обігу оборотних активів, дебіторської заборгованості, виробничих запасів та тривалості їх обігу, а також економічний ефект від прискорення оборотності активів [6].

Діагностика руху грошових коштів націлена на визначення збалансованості грошових потоків від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності у часі та напрямками руху. Це дозволяє заздалегідь передбачити нестачу або надлишок вільних грошових коштів, що прямим чином впливає на платоспроможність та фінансову незалежність підприємства [7].

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження доведено необхідність включення до складу елементів діагностики фінансового стану підприємства в системі проактивного антикризового управління діагностики вартості підприємства, ефективності інвестицій, ефективності забезпечення підприємства трудовими ресурсами, техніко-технологічної бази виробництва, якості та конкурентоспроможності продукції, рівня економічної безпеки. На основі проведеного економічного аналізу результатів діяльності провідних підприємств чорної металургії та машинобудування України, було запропоновано нормативні значення коефіцієнтів, що складають основу діагностики фінансового стану підприємства, з урахування галузевої специфіки.

На відміну від існуючих підходів запропонований механізм діагностики фінансового стану дозволяє, на основі обґрунтованих інструментів, методів, етапів діагностики, запропонованих коефіцієнтів та їх нормативних значень, шляхом застосування методу вирішення багатокритеріальних задач, своєчасно передбачити кризу, запобігти їй та обирати оптимальні механізми фінансової стабілізації за критерієм їх економічної доцільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Василенко В.О. Економічна діагностика діяльності підприємства: організація та методологія / В.О. Василенко. — М.: Фінанси та статистика, 2004. — 80 с.
2. Вигуржинская С.Ю. Курс лекций по социально-экономическому прогнозированию / С.Ю. Вигуржинская. — Электрон. текст. данные. — К., 2009. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://inpos.com.ua/147>. — Загл. с экрана.
3. Вишневская О.В. Антикризисное управление предприятием / О.В. Вишневская. — М.: Феникс, 2008. — 320 с.
4. Гавра В.Н. Потенціал підприємства: формування та оцінювання: навч. посібник / В.Н. Гавра, Е.А. Божко. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 224 с.
5. Грязнова А.Г. Антикризисный менеджмент / А.Г. Грязнова. — М: ЭКМОС, 1999. — 368 с.
6. Диагностический метод исследования систем управления. — Электрон. текст. данные. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://examen.od.ua/upravlen/page120.html>. — Загл. с экрана.
7. Довбня С.Б. Финансовый анализ на различных этапах жизненного цикла предприятия / С.Б. Довбня, Ю.С. Шембель // Бизнес-Информ. — 1998. — № 17-18. — С. 87-92.

Стаття надійшла до редакції 24 грудня 2012 року